

Bagaslaviškio šnekta Ignui Šeiniui: gimtoji ar giminės

Kazys Morkūnas

Lietuvių kalbos institutas

Dėl herojinių poemų „Iliada“ ir „Odiseja“ autoriumi laikomo Homero, pasak legendų, ginčijosi net septyni senovės graikų miestai, kiekvienas laikydamas jį savo piliečiu. Panašių varžytuvių būtų galima rasti ir vėlesniais laikais gyvenusių žymių žmonių biografijose. Įvairiose Lietuvos vietose, kitose šalyse ilgiau ar trumpiau gyveno, mokėsi, dirbo, kūrė ir lietuvių literatūrai, kultūrai, visuomenei daug nusipelnęs Ignas Šeinius. Tiesa, niekas neabejoja dėl jo giminės. Dokumentais paliudyta, kad jis gyvenimą pradėjo 1889 m. balandžio 2 (senuoju stiliumi – kovo 21) d.¹ Ukmergės apskrityje, Gėlvonų valsčiuje, netoli nuo Bagaslaviškio miestelio esančiame Šeiniūnų kaime. Literatūrinio kelio pradžioje pasirinktas ir iš gimtojo kaimo pavadinimo sutrumpintas slapyvardis *Šeinius*, ilgainiui tapęs labiausiai žinomu rašytojo, žurnalisto, diplomato įvardijimu, į antrąją vietą nustūmė tikrąją – Jurkūno pavardę.

Pramintas Igno Šeiniaus takas ir į visą gyvenimą prisiminimuose likusį jam mielą kaimą – Kaimynėlius. Čia jo motinos Marijos Brasiūnaitės tėviškė, čia jo vaikystėje laukdavo seneliai ir dėdės, iš čia 1903–1904 mokslo metais lankyta (ir baigta) Mūsninkų liaudies mokykla, čia iki šiol išlikęs namas (dabar negyvenamas, apleistas), kuriame ne kartą svečiavosi grįžęs atostogų, kai mokėsi Kauno Saulės draugijos pedagoginiuose kursuose (1907–1908 m.), mokytojavo Vilniuje ir pradėjo žurnalistinę veiklą (1910–1912), studijavo Maskvos universiteto Istorijos ir filosofijos fakultete (1912–1915), kai vėliau trumpam atvykdavo eidamas įvairias atsakingas pareigas Lietuvoje ir Skandinavijos šalyse. Ryšys su gimtuoju kraštu nutrūko tik paskutiniaisiais gyvenimo dešimtmečiais, kai 1940 m., vengdamas okupacinės sovietų valdžios represijų, pasitraukė į Švediją ir ten 1959 m. sausio 15 d. mirė². Musninkų apylinkėse jis susitikdavo su vietos žmonėmis, klausydavosi jų pasakojimų, šnekos³, kuri skambėjo beveik taip pat, kaip ir jo gimtuosiuose Šeiniūnuose.

Tačiau I. Šeiniaus biografijoje yra ir neaiškus klausimas: ar galima tapatinti giminės – Šeiniūnų kaimo, o platesne prasme Bagaslaviškio, Gėlvonų, Musninkų apylinkių – tarmę su jo gimtąja tarme ar kalba. Be kitų aplinkybių, tokioms abejonėms susidaryti galėjo skatinti ir šveicarų kilmės kalbininkas Alfredas Sennas (1899–1978), praeito amžiaus trečiajame dešimtmetyje gyvenęs Kaune, kalbotyros disciplinos dėstęs Lietuvos universitete. 1928 m. jis kalbos mokslo pasauliui gerai žinomame tęstiniame leidinyje „Indo-germanische Forschungen“ („Indoeuropiečių kalbų tyrinėjimai“) vokiečių kalba išspausdino recenziją, kurioje aptarė švedų kalbininko Richardo Ekblomo (1874–1959) Uppsaloje 1925 m.

¹ Kai kuriuose leidiniuose netiksliai nurodoma balandžio 3 d.

² I. Šeiniaus biografija, veikla, kūryba plačiai ir išsamiai apžvelgta Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto išleistoje monografijoje: Žėkaitė J. *Ignas Šeinius*, Vilnius, 1999, 404 p.

³ Plg. Vaicekauskienė F. Šeinius Musninkų pargėj, *Musninkai. Kernavė. Čiobiškis*, Vilnius, 2005, p. 1129–1132; Brasiūnas S. Atsiminimai apie Igną Šeinių, *ten pat*, p. 1132–1134; žr. dar *ten pat*, p. 970, 977, 1115–1117.

paskelbtą studiją „Quantität und Intonation im zentralen Hochlitauischen“ („Balsių kiekybė ir priegaidės centrinėje lietuvių aukštaičių tarmėje“). Recenzentas studijos autorių kritikavo dėl kelių priežasčių, kurias daugiausia siejo su netinkamai eksperimentiniams tyrinėjimams pasirinkta tarpe ir abejotinu jos atstovu. Tas atstovas – Lietuvos įgaliotinis 1916–1919 m. Švedijoje ir vėlesniais metais diplomatines pareigas Skandinavijos šalyse ėjęs Ignas Šeinius. A. Sennas rašė, kad studijos autoriaus centrine lietuvių aukštaičių tarpe pavadinta Šeiniūnų šnektą visai ne centrinė, o pakraštinė, esanti arti „*demarkacijos linijos, kuri užsienyje siena vadinama*“. Be to, recenzento tvirtinimu, Šeiniūnų ir gretimos apylinkės tuo (t. y. tyrimo) metu buvo aplenkęšios, I. Šeinius tėvai buvę beveik lenkai. Jų sūnus Ignas vaikystėje – iki dešimties metų kalbėjęs lenkiškai ir dėl to jo tarimas esą „*ne šeiniūnietiškas ir ne lietuviškas, o lenkiškas*“.

Pasipiktinęs kai kuriais recenzijos teiginiais, I. Šeinius netruko į juos atsakyti ir kai ką paaiškinti spaudoje⁴. Jis rašė, kad jo gimtinė „*yra tiek grynai lietuviška, kaip ir kokia vieta giliuos Žemaičius*“. Lietuviškos yra Bagaslaviškio, Gėlvonų, Mūsninkų, Širvintų, Kernavės ir kitos tolimesnės Vilniaus apskrities apylinkės, nes tų vietų žmonės, net vartodami lenkiškus žodžius, „*taria juos grynai lietuviškai ir net tiksliai seka lietuvišką gramatiką*“. I. Šeinius jaučiasi užgautas ir dėl jo tėvų sulenkinimo (recenzentui jie „*beveik lenkai*“).

Vis dėlto teisybės dėlei reikia pridurti, kad bene svarbiausias šaltinis, kuriuo remdamasis A. Sennas savo recenzijoje grindė minėtas ir kai kurias kitas išvadas, buvo paties I. Šeinius prieš keliolika metų „Vaivorykštėje“ paskelbtas straipsnis. Be kita ko, pirmajame lietuvių literatūros žurnale tada jis rašė, kad „*mažas lig dešimties metų beveik nemokėjau lietuviškai*“⁵. Tačiau klausimas, kaip vaikystėje kalbėta, I. Šeiniui, matyt, visą laiką buvo tam tikru „*akmenėliu ant širdies*“, nes prie jo grįžo ir vaizdžiais apsakymėliais parašytuose, daugiausia jaunesniems skaitytojams skirtuose prisiminimuose, pavadintuose „Tėviškės padangėje“⁶. Štai iš apsakymėlio „Pakeičiu kalbą“ keletas rašytojo minčių, kurios kiek papildo ir jo atsakymus į A. Senno pastabas:

„Mama ir tėvas šneka lietuviškai. Kai visi šnekamės, imamės lenkiškai. Taip visur Šeiniūnuose. Tėvai sako, kad mums, vaikams, išaugus bus geriau. Lengviau bus susišnekėti su dvarininkais, nuvažiauvus Vilniun, gatvės bus galima paklausti.

Tėvai meldžiasi iš Šaltinio⁷, mes poteriaujam lietuviškai. Gal būt, kad lietuviškai lengviau susikalbėt su Dievu. Bet kai lėkdamas keliu, užsiduri dvarininko ir pasakai „Tegul bus pagarbintas“, jis kreivai grįžterėja ir atsako tik lenkiškai.

Mano draugo Tado tėvas, Kostas Aška, sako, kad lietuvių kalba – pagonų kalba. Dešimtininkų, tinginių, tamsuolių taip pat. Jis dailidė, jis daugiau žino. Dirba dva-

⁴ Žr. Jurkūnas-Šeinius I. A. Senn, aš ir prof. R. Ekblom, *Lietuvos žinios*, 1928, spalio 15, nr. 227(2841). Šis straipsnis įdomus ne tik besidomintiems I. Šeinius biografija, bet ir buvusia Bagaslaviškio, Gėlvonų, Musninkų ir kitų apylinkių kalbine padėtimi XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje, tų apylinkių tarmės kai kuriomis ypatybėmis. Todėl jis pateikiamas ir šioje knygoje.

⁵ Šeinius I. Lietuvių kalbos dailė, *Vaivorykštė*, 1913, nr. 1, p. 162.

⁶ Šeinius I. *Tėviškės padangėje*, Kaunas, 1938, 265 p.

⁷ Galvoje turbūt turima Serafino Lauryno Kušeliausko (1820–1889) parengta ir 1879 m. išleista lietuviška maldaknygė „Auksa Altorius arba Szaltinis dangiszku skarbu“. – K. M.

rams baldus, instato duris ir langus, kai koks dvaras ką statos. Ūkininkams nedirba. Kostas Ašaka prašmatnus dailidė.

Kartą sako man, pakėlęs pirštą:

– Jei taip blogai lenkiškai šnekėsi, neleisiu žaist su Tadu.

Aš taikaus, kaip Tadas šneka, ir nepykstu, jei mane pataiso.

Turiu mokytis. [...]

Jau aš ir pats, aštuonerių metų vyras, sakau mažesniems vaikams, kad tik šnekėtų lenkiškai. Sudraudžiu, jei ką kreivai ištaria.

Mano tėvas nekaip šneka. Pataisau jį, kai reikia, nesidroviau. Jei šnekėt lenkiškai, tai gerai. Tėvas gėdinas, mažiau su mumis šneka. Nuduoda, kad turi daug reikalų, – šnekas su mama. O tada lietuviškai gali šnekėti, kaip nori.

Bet štai ateinu in šv. Simono atlaidus.

Atlaidai kaip pernai. Bažnyčia pilna. Būtų puspilnis ir šventorius, jei ne ruduo, spalio pabaiga. [...]

Ateina sumos lietuviškas pamokslas. Man patinka pamokslai, – galima stovėti. Tik šiandien jaučiu, kad esu kaip trumpas šiaudas pėde. Spaudžia iš visų pusių, ir man matyt tik kunigo galva, – tik kakta su juodų plaukų viršūne.

Kunigas pasakoja apie šv. Simoną, apie jo dideles kančias. Kaip jį mediniu pjūklui perpjovė. Prisimenu, taip pasakojo ir pernai. Vis dėlto insiklausau. Šį kunigą aš pirmą kartą girdžiu. Atlaidams iš kur kitur atvažiuojęs.

Daugiau insiklausau. Jau man ne galvoje, ką jis sako, girdžiu tik, kaip jo kalba skamba, sklysta. Švelni tokia, sodri, aš matau pro ją. Man kyla akyse Šeiniūnų ežero krantas, girdžiu, kaip bangos pliuška, užliedamos jo smėlį. Girdžiu, kaip nendrės šnara, matau, kaip rugių laukai bangomis lekia ir čėža. Skinu, rodos, žvangulius pamiškėje, girdžiu, kaip uosių ir beržų viršūnės linguodamos ošia. Pasi-girsta strazdas, atsiliepia lazdyne, jį pralenkdama, lakštingalė.

Man skamba kunigo lietuviškas pamokslas, kaip pavasarį pavtinęs Liunos upelis. Žodžiai čiurlena, verčias per velėnas, sprūsta iš krantų. Mane pagauna srovė, neša.

Ir pagalvoju, kam paneši lenkų kalba, dvarininkų ir dailidės Ašakos?

– Kaip naminių paukščių, – pagalvoju. – Vištų, ančių ir žąsų. Kai visos drauge užsinori lesti ar dėl lesalo susirieja.

Vaizdas daugiau išsiryškina:

Štai erzelio pagalbon atleikia iš patvorių, garsiai čiauškėdamos, pentardos. Kurios rudus kanapėtus kiaušinius deda ir sako, kad iš Afrikos su raganomis atskrido.

– Nešnekėsiu daugiau lenkiškai! – žegnojuos, kai kunigas baigia pamokslą.

Man rodos, kad ir vargonai lietuviškai gaudžia. Ramiai, didingai, visais garsais aukštyn kildami.

– Neklausysiu lenkiško pamokslo!

Tuojau po sumos, Gelvonų kunigui lenkiško pamokslo lipant sakyklon, aš išsispraudžiu pro duris. [...]

Einu taku laukais namon, ir, rodos, man tie pilki suarti laukai rūgiais, kvičiais subanguoja. [...] Visi laukai aplink atgyja, sujuda, lietuviškai sušneka.

Man linksma, aš lekiu.

– Kas atsitiko? – nustemba mama, kai aš inšoku pro duris.

– Nenorėjau klausytis lenkiško pamokslo.

Mama stovi tik ir rankas šluosto in žiurstą.

– Nešnekėsiu daugiau lenkiškai!

Kad mama nebartų, imu skubiai aiškint, kiek man lenkiškai nepatinka. Kai aš girdžiu lenkišką pamokslą, man bažnyčioje pasigirsta alkanos vištos ir antys. Su iš tolo atlekiančiomis, klykiančiomis raganą pentardomis.

Mama mane subara, aš verkiu. Ir vis dėlto prašau, kad mane tik lietuviškai bartų.

– Juk mama pati lietuviškai meldies. Mus lietuviškai poterių mokai.

Mama teisinasi, kad taip. Bet kad mes, vaikai, turim in žmones išėiti.

– Išeisim, mama, kai išausim. [...]

Tėvas daug nesipriešina, kai išgirsta. Jam nereikės klausytis, kad aš taisau jo lenkišką kalbą.

Dailidė Ašaka visą žiemą manęs neinsileidžia savo namuosin. Kai Tadas grįžta iš Širvintų mokyklos, mes nesusitinkam. Jo tėvas uždraudė.

Pavasariį grįžę iš mokyklos, aš ir jis neatsilaikom. Vėl susitinkam, miškais, laukais lakstom, meškeriojam ir tik lietuviškai šnekam. Bet jis saugos, kad jo tėvas nesužinotų⁸.

Menišku žodžiu perteikti rašytojo prisiminimai ir vaikystės išgyvenimai, suprantama, nėra tie „išgryninti“ duomenys, kurie paprastai rašomi dalykiškose biografijose. Tačiau, norint geriau suprasti mus dominančios asmenybės nueitus gyvenimo vingius, negalima neatsižvelgti ir į juos. Tuo labiau, kad jie iš esmės neprieštarauja ir ankstesnėse publikacijose I. Šeinius aptartiems faktams.

Taigi teigti, kad Šeinius gimtinė jo vaikystės metais buvo sulenkėjusi, nėra jokio pagrindo⁹. Tą patį galima pasakyti ir apie jo tėvus. Lenkų kalbos mokėjimas (beje, gana prastas) ir jos vartojimas tik retais atvejais („tvarkant reikalus“, lankantis ar gyvenant Vilniuje ir pan.) nerodo, kad lietuvių kalba iš jų gyvenimo jau buvo apskritai besitraukianti. Tėvų gyvenimo Vilniuje laiką I. Šeinius apytikriai nuskaito savo „20 metų Autobiografijoje“:

⁸ Šeinius I. *Tėviškės padangėje*, p. 41–46.

⁹ Ši teiginį patvirtina ir tai, kad „1905 metais Gelvonų pradinėje mokykloje iš 31 mokinio lietuviais užsirašė 30, namie [lietuviškai] kalbančiais 29, tuo tarpu Širvintų (dvi klasės, penkios grupės) iš 81 – tik 50“ (Žėkaitė J. Ignas Šeinius, p. 32).

„Už metų po mano gimimui tėvai pernešė savo visus budinkus ant galo [Šeiniūnų] kaimo, kur ir dabar stovi, iš vidurio, iš pačios balos kaimo, išvažiavo Vilniun ant tarnystės. Ten jie buvo 2-jus metus [...] Paskui sugrįžo namon ir po šiai dienai sėdi ant šios [Šeiniūnuose] žemės“¹⁰.

Iš abiejų tėvų, namie kalbėjusių lietuviškai, vaikai taip pat pirmiausia turėjo girdėti tik šią kalbą ir tarti ja pirmuosius žodžius, toliau natūraliai jos mokytis. Šita kalba mažasis Ignas bendravo ir su kitais savo kaimo vaikais. Kad šeiniūniškių Jurkūnų šeimoje ir jų sūnaus Igno su draugais kalbėta kitaip negu lietuviškai, neužsimena ir apie rašytojo vaikystės bei jaunystės metus prisiminimų palikęs Kazimieras Skebėra¹¹. Dėmesio vertas ir I. Šeiniaus atmintin įstrigęs įvykis su Zanavyko „Lietuvos istorija“¹², kurią lietuviškai jis skaitęs jau Gelvonų liaudies mokykloje. Atimtą iš jo knygą sudeginęs rusas mokytojas, skaityti ir rašyti mokęs iš rusiško elementoriaus. Tiesa, mokymosi metai Gelvonų mokykloje I. Šeiniaus ne visur nurodomi tie patys: „Lietuvos žiniuose“ rašo, kad į ją įstojo „aštuntus metus eidamas“, o anksčiau (1909 m.) rašytoje „20 metų Autobiografijoje“ minimas kiek vėlesnis laikas:

„Skaityti mane motina išmokino ir 1902 metais mane nuvežė mokinities Gelvonusan, liaudies mokyklon, kur mokytojavo popas. Aš ten buvau tik ligi pavasario ir per tą laiką atbuvau I ir II skyriuj. Aš taip vėlai buvau nuvežtas mokyklon dėl to, kad labai mažas sirgdavau, prieinant rudeniiui, ir 1902 metuose buvau nuvežtas po Naujais Metais“¹³.

Taigi mažąjį Igną dar iki mokyklos lankymo motina išmokiusi skaityti, aišku, lietuviškai, nes ji pati meldėsi iš maldaknygės „Šaltinis“, taip kalbėjo šeimoje.

Minėtoje A. Senno recenzijoje stebimasi, kad R. Ekblomo eksperimentiniams tyrimams buvo pasirinktas ne paprastas kaimo žmogus, o išprusęs rytų aukštaičių tarmės atstovas, t. y. inteligentas. Dėl to ir tyrimo rezultatai, anot recenzento, rodo tik to krašto šviesuolių kalbos ypatybes. I. Šeinius ir pats neneigia, kad jis, dalyvaudamas lietuvių tautiniame judėjime, bendraudamas su visuomenės veikėjais, mokslo draugais, iš tikrųjų buvo veikiamas besikuriančios bendrinės lietuvių kalbos. Šiai kalbai jis skyrė ištis didelį dėmesį. Todėl ne tiesmukiškai turbūt reikėtų suprasti ir cituotus jo žodžius: „mažas lig dešimties metų **beveik** (pabraukta mano – K. M.) **nemokėjau lietuviškai**“. Jais Šeinius, matyt, norėjęs pasakyti, kad vaikystėje jis nemokėjęs „tik-

¹⁰Šeinius I. Dienoraštis 1909, parengė V. Abubekerovaitė ir D. Linčiuvienė, *Metai*, 1998, nr. 12, p. 113). Tėvas, norėdamas užsidirbti ir paremti sūnų Igną, kad šis galėtų siekti aukštesnių mokslų, 1907 m. buvo išvykęs į Ameriką. Ten susirgęs ir po metų grįžęs. Jau po minėtos sūnaus Igno „jubiliejinės“ (20 metų gyvenimo) „Autobiografijos“ parašymo Jurkūnų šeima savo ūkį Šeiniūnuose paliko nuomininkui ir antrą kartą išsikėlė į Vilnių (plg. Šeinius I. Sudieui, Šeiniūnai! *Tėviškės padangėje*, p. 133–141). Čia Ignas 1910–1912 m. mokytojavo lietuvių dviklasėje mokykloje, o 1912 m. rudenį išvyko studijuoti į Maskvą.

¹¹Žr. Skebėra K. Ignas Jurkūnas-Šeinius, *Prisimenu ir amžininkai pasakojo*, Kaunas, 1998, p. 224–297.

¹²Galvoje turbūt turima ižymiojo lietuvių poeto Jono Mačiulio-Maironio pirmoji 1891 m. išleista ir vėliau kelis kartus (1903, 1906, 1926) pakartota knyga „Lietuvos istorija, arba aprašymas apie Lietuvos praeigą“, pasirašyta Stanislovo Zanavyko slapyvardžiu.

¹³Šeinius I. Dienoraštis 1909, p. 113.

ros“ to meto lietuvių rašomosios kalbos. Tai tarsi patvirtina dar ir jo paaiškinimas, jog vaikystės metais lietuvių kalbą mokėjęs apytikriai, „iš klausos“¹⁴.

Negavęs rašomosios lietuvių kalbos pagrindų rusiškose Gelvonų ir Musninkų liaudies mokyklose, Šeinius tą spragą stengėsi užpildyti pats. Mokydamasis Kaune „Saulės“ kursuose ir po jų ruošdamasis mokytojo darbui, jis savarankiškai labai intensyviai mokėsi gramatikos taisyklių, rašė diktantus, perrašinėjo Jono Biliūno „Liūdną pasaką“, skaitė grožinę lietuvių literatūrą. Ypač daug pamokomo, atrodo, jam davė Jono Jablonskio (pasirašyta Petro Kriaušaičio slapyvardžiu) 1901 m. Tilžėje išleista „Lietuviškos kalbos gramatika (Rašytojams ir skaitytojams vadovėlis)“¹⁵. Kad mokytasi iš jos, galima suprasti ir iš į dienoraštį įrašytų šių žodžių: „Šiandien vėl pradėjau mokintis lietuviškos kalbos gramatiką ir rašyti, dėl išsilavinimo taisykliškai rašyti, iš knygos“¹⁶. J. Jablonskio vienaip ar kitaip įteisintus ar toleruotinus kai kuriuos rašybos dalykus, aptartas gramatikos formas gana dažnai randame ir I. Šeinius romane „Kuprelis“ (dviejuose rankraščiniuose ir 1913 m. publikuotame variantuose¹⁷), apysakose „Vasaros vaisės“ (1914), „Bangos siaučia“ (1914) ir kituose ankstyvuosiuose kūriniuose, pvz.: *baliūje* ‘baliuje’, *rojūj* ‘rojuje’, *sodžiūje*, *sodžiūj* ‘sodžiuje’, *viduje* ‘viduje’; *brangūs* ‘brangūs’, *gražūs* ‘gražūs’, *lygūs* ‘lygūs’, *pigūs* ‘pigūs’, *pietūs* ‘pietūs’, *akīs* ‘akys’, *moterīs* ‘moterys’, *patīs* ‘patys’, *šaknīs* ‘šaknys’, *trīs* ‘trys’¹⁸; *pagyvėsiu* ‘pagyvėsiu’, *susigyvėsi* ‘susigyvensi’, *prakalbėsiu* ‘prakalbėsiu’, *nepažįsi* ‘nepažįsi’, *įsitikīs* ‘įsitikins’, *atsigīsīs* ‘atsiginsias’. Gana nuosekliai (bent minėtuose kūriniuose) I. Šeinius vartojo ir linksniavimo bei asmenavimo paradigmos J. Jablonskio teiktas dviskaitos formas, pvz.: *Regis dabar jiem, kad jiedu gimnazistu; Abi moteriški vienu metu išblyško; Juk ryt lygiai dvi savaiti, kai jie tenai vieši; įmanęs į du kąsniu visą prarytum; išbuvoau dvi dieni; Rodos truputį atsilsėjau per tiedvi savaiti; Tiek metų nesimatėva ir dabar va šnekėti neturiva ko; Draugai juk buvova; Mudu apovesdins, kai užaugsiava; Tai einava pas mane; Gera būtų: kartu valgytuva, pasišnekėtuva lig sočiai; Ne už marių tie metai. Ir nepamatysita, kaip atplauks; Neprieštaraukit kitas kitam, klausykita*. Dažnos pietiniams vakarų aukštaičiams būdingos kai kurių įvardžių įvardžiutinės formos, pvz.: *Nenori, kad kas ir būtų prie josios; Visa pasaulij lenkiasi prieš jąją; Buvau pirmutinis jųjų svečias; Kadgi būtų pas mane nors dar šeši virš jųjų dešimties*. Panašių vakarietybių galima pastebėti ir daugiau.

Vis dėlto labiausiai į akis krinta rytietybės, t. y. rytų aukštaičių tarmės ypatybės, kurios būdingos ir Bagaslaviškio, Gelvonų apylinkių šnektai.

I. Šeinius kūriniuose (ypač ankstyvuosiuose) ne taip retai pasitaiko ir rašytojo tarmės fonetinių ypatybių, kurių šiaip rašomojoje kalboje labiausiai vengiama (jų kartais paliekama tik grožinėje literatūroje, veikėjų kalboje). Tai žodžiai su „rytietišku“ dvigarsiu *am, an, em, en* tarimu (pvz.: *trumdai* ‘tramdai’, *tundžiai* ‘tandžiai’, *kimsą* ‘kemsą’, *kimselio* ‘kemselio’, *pasilinkęs* ‘pasilenkęs’, *švindriū* ‘švendriū’, *švindrinis* ‘švendrinis’), nekirčiuotų *o, é, ie* vertimu į *a, e* (pvz.:

¹⁴ Plg. Žėkaitė J. *Ignas Šeinius*, p. 37.

¹⁵ Žr. Jablonskis J. *Rinktiniai raštai*, sudarė J. Palionis, Vilnius, 1957, t. 1, p. 57–180.

¹⁶ Šeinius I. *Dienoraštis 1909*, p. 109.

¹⁷ Šeinius I. *Raštai*, Vilnius, 2001, t. 1.

¹⁸ Nors „Lietuviškos kalbos gramatikos“ autorius pirmenybę teikė vienaskaitos vietininko formoms su *-ūje*, daugiskaitos vardininko formoms su galūnėmis *-ūs, -ys*, bet nepeikė rašymo ir su *-uje; -ys, -is* (žr. Jablonskis J. *Ten pat*, p. 68, 76–77). Šio kalbininko (Rygiškių Jono vardu) 1922 m. Kaune išleistoje „Lietuvių kalbos gramatikoje“ norminėjimas laikomas tik vienaskaitos vietininko formos su *-uj(e)*, o daugiskaitos vardininko – su *-ūs, -ys* (žr. Jablonskis J. *Ten pat*, p. 200–202 ir kt.).

išabliuos ‘išobliuos’, *apdavanota* ‘apdovanota’, *kvėpuoja* ‘kvėpuoja’, *spelioja* ‘spėlioja’; *kečiau* ‘kiečiau’, *keno* ‘kieno’, *poperis* ‘popierius’, *poperinė* ‘popierinė’, *reškučioms pila* ‘rieškučiomis pila’), trumpųjų kirčiuotų balsių pailginimu (pvz.: *dailydė* ‘dailidė’, *kyšė* ‘kišė’, t. y. *kišo*’, *skyras* ‘skiriasi’), nekirčiuotų ilgųjų balsių sutrumpinimu (pvz.: *rišys* ‘ryšys’, *įspudį* ‘įspūdį’) ir pan.

Labai I. Šėnias mėgiamas vidaus einamasis vietininkas (iliatyvas), pvz.: *toli miškan* *įsiveržusi pieva*; *gena šešėlius tamsian miškan*; *Kiek pavažiavęs užsilenka* [= užsilenkia] *apitamsin skersgatvini*; *užsimaniau ją lietuvių vakaruosna vedžioti*; *Tviska plaukai šviesa visosna pusėsna*; *Namai namukai parlindę žemėsna*. Tiesa, šį vietininką linksniavimo paradigmos teikė ir minėtoje gramatikoje J. Jablonskis, nurodęs, kad jis būdingas rytų aukštaičiams. I. Šėnias „Dienoraštyje“ (1909) ir vėlesniuose savo kūriniuose (pvz., „Tėviškės padangėje“, 1938) vartojo šio linksnio daugiskaitos formas su *-an* (*akysan*, *piršliuosan*, *Gelvonuosan*) ir *-in* (labiausiai Bagaslaviškio, Gelvonų apylinkėms įprastą), pvz.: *Dailidė Ašaka visą žiemą manęs neinsileidžia savo namuosin*; *Reikia tėvui Skynimuosin* ir *Vadubalin pusryčius nešt*; *Kitos moterys pačios pradeda kinkyt, kitos žiūri, kad vyras pirmas vežėčiosin ar važin inliptų*.

Nelengva I. Šėniui buvo atsisakyti ir jam iš vaikystės įprastų tokių trumpos šaknies (su *i*, *u*) dviskiemenių veiksmažodžių kaip *kišti*, *rišti*, *sukti*, *supti* būtojo kartinio laiko formų su *ė* kamieno galūnėmis (vietoj bendrinės kalbos *o* kamieno galūnių), pvz.: *ir savo rankutes prikišė*; *Bet jis dar dažniau tenai nosę kyšė*; *Lyg pririšė mane prie jos kas*; *Ko, regis nedariau, kaip galvos nesukiaiu*; *sukė jomis*; *pasisupė ore ir išsisklaidė po truputį*. Nemažiau akivaizdi išlaikyta rytietybė – veiksmažodžiai su priešdėliais *ata-* (*atakelia*, *ataskyrė*, *atasėgiau*, *atalėkė greta atkelia*, *atidengė...*), *užu-* (*užušalo*, *užušals*, *užusukęs greta užmiršta*, *užgyso* ‘užgeso’, *užsimaniau*).

Gana dažni rašytojo kūriniuose Bagaslaviškio, Gelvonų ir kitoms artimesnėms rytų aukštaičių apylinkėms būdingi žodžiai, pvz.: *dieninis* ‘kerdžius’, *gek* ‘juk, gi’ (*Gek ir čia ne kas*), *grinčia* ‘pirkia, troba’, *mekeruoti* ‘judėti, maskatuoti, mataruoti’ (*Štai tik tenai mekeruoja, lyg šešėliai nuo žibintuovų*), *pojaunis* ‘pabrolis, pajaunys’, *pomergė* ‘pamergė, jaunųjų palydovė vestuvėse’ (*Julija buvo pomergė, aš jos pojauniu*), *pratėgė* ‘tuščia vieta tarp ko nors, tarpas, protarpis’ (*pro jos pratėgę matosi*), *prismalti* ‘prijunkti, prisirišti’ (*Jau, žiūriuos, ir mano Onutė jį prismalo*), *šlinti* ‘šlieti, svirti, linkti į kieno nors pusę’ (*Atsišlinė nuo lango, kaip girta*), *urkštus*, *-i* ‘niurzgus, nepatenkintas’ (*ėmė toliau žiauriau su manimi elgties; urkštus toks pasidarė*), *vienaturė* [= vienatūrė] ‘vienturtė’ (*Tu mano vienaturė*). Pasitaiko žodžių, neužfiksuotų ir didžiajame *Lietuvių kalbos žodyne*¹⁹: *atšlyžti* ‘atslugti, at(si)šlieti’ (*Juzulio rankutės atšlyžo nuo mano rankos*), *gurbu* ‘tuntu, šutve, būriu, kirbine’ (plg. rus. *гурбо́а*) (*Traukia gurbu ar aštuoni vyrai*), *kliubti* ‘linkti?’ (*inkliubusiu kiaušu*), *knastrėti* ‘šnarėti, čezėti?’ (*Bet tik pasilenksiu, girdžiu, kaip žolė knastra*), *lodesys* ‘lojimas’ (*Be lodesio [šunys] in mane šauna*), *pažaištė* ‘pažastis’ (*Dabar štai jis guli čia, mano šiltoje pažaištėje*), *sėjatė* ‘sėja, sėjimo darbai’ (*Laukia nebaigta pavasario sėjatė*), *spalgienė* ‘spanguolė’ (*Lėkštės su sližikais aguonų piene ir raudonu spalgienių kisieliu*), *timdus* ‘?’ (*prataria storu timdžiu balsu*) ir kt.

Kas, kaip, kiek veikė I. Šėnias kalbą – tai klausimai, į kuriuos tikslesnius atsakymus gali duoti išsamesni ir platesni jo kūrybos tekstologiniai tyrimai. Tačiau „įsisavinti“ gimtųjų apylinkių tar-

¹⁹ *Lietuvių kalbos žodynas*, Vilnius, 1941–2002, t. 1–20.

mės fonetiką, gramatiką, žodyną, jeigu jis tos tarmės negirdėjęs ir ja nekalbėjęs iki dešimties ar daugiau metų, vėliau per trumpą laiką tikrai nebūtų galėjęs. Juolab kad ir lietuviškai rašyti proza ir eilėmis pradėjęs labai anksti²⁰. Paprastai tai, kas išmokstama ir patiriama vaikystėje, išsaugoma ilgiausiai, dažnai visą gyvenimą. Šeiniūnų, Musninkų apylinkių tarmė I. Šeiniui buvo ne tik gimtinės, bet tikriausiai ir gimtoji tarmė.

Dar keletą žodžių reikėtų pridurti ir apie Igno Šeinaus gana griežtokai išbartą Alfredą Senną. Vedęs lietuvaite, puikiai išmokęs lietuviškai, 1930 m. jis išvyko iš Lietuvos į JAV, dirbo keliuose šios šalies universitetuose, paskelbė nemaža lietuvių filologijai svarbių darbų, parengė vokiečių kalba dviejų dalių „Lietuvių kalbos vadovą“ (*Handbuch der litauischen Sprache*, 1957, 1966), kartu su Maxu Niedermannu, Franzu Brenderiu ir vėliau prisidėjusiu Antanu Saliu sudarė penkiatomį „Lietuvių rašomosios kalbos žodyną“ (*Wörterbuch der litauischen Schriftsprache*, Heidelberg, 1932–1968). A. Sennas pagelbėjo ne vienam lietuvių filologui, po Antrojo pasaulinio karo atsidūrusiam JAV. Tęsti baltų kalbų tyrinėjimus jis skatino ir savo mokinius, iš kurių baltistikos ir lituanistikos darbais ypač pagarsėjo Viljamas R. Šmolstygas (*William Riegel Schmalstieg*)²¹. Domėtis Lietuva paskatino ir sūnų Alfredą Erichą Senną (gim. 1932 m.), kuris įvairiuose leidiniuose paskelbė įdomių studijų apie šios šalies istorijos atskirus tarpsnius, santykius su kaimynais, Sąjūdžio formavimąsi ir veiklą, nepriklausomos Lietuvos atkūrimą 1990 m. Ne kartą lankydamasis ar ilgiau pabūdamas Lietuvoje, istorikas A. E. Sennas gimtąją motinos kalba mokslo visuomenei skaitė paskaitas. Tai gi suprantamas ir Amerikos lietuvių laikraštyje „Darbininkas“ tėvui A. Sennui skirto nekrologo pavadinimas: „Lietuvių tauta buvo ir jo karjeros, ir jo šeimos pagrindu“.

Jeigu I. Šeiniui ir A. Sennui (vyresniajam) būtų tekę susitikti tiesiogiai ir artimiausiu pabendrauti, galbūt kitaip būtų išaiškinti ir minėtose jų publikacijose paliesti dalykai.

Straipsnio rankraštis gautas 2006 05 05, serijos „Lietuvos valsčiai“
Mokslo darbų komisijos įvertintas 2009 01 07, skelbti parengtas
2009 03 03.

Straipsnis spausdintas „Lietuvos valsčių“ serijos monografijoje
„Gelvonai“, Vilnius, *Versmė*, 2009, p. 968–975 (vyr. redaktorė
ir sudarytoja *Vida Girininkienė*).

Straipsnio kalbos redaktorius *Albinas Masaitis*, korektorė *Rasa Kašėtienė*,
anglų k. redaktorius, vertėjas *Aloyzas Pranas Knabikas*.

Straipsnio priedai, skelbiami atskirai (specializuotuose rinkinio
skyruose):

1. Straipsnio santrauka anglų kalba.
2. Žinios apie autorių.

© Skelbiant ar bet koku būdu panaudojant bet
kurį svetainės www.llt.lt tekstą ar jo dalį kartu su
juo privaloma skelbti interneto svetainės
„Lietuvos lokaliniai tyrimai. www.llt.lt“ visą
nesutrumpintą pavadinimą, straipsnio autorių,
straipsnio pavadinimą, „Lietuvos valsčių“ serijos
ir monografijos, kuriai straipsnis parašytas,
pavadinimus bei straipsnio paskelbimo
svetainėje www.llt.lt datą.

²⁰ Plg. Šeinius I. Dienoraštis 1909, p. 109–110.

²¹ Plačiau apie Alfredo Senno nuopelnus lituanistikai žr. Sabaliauskas A. Alfredas Sennas, *Baltistica*, 1979, t. 15(1), p. 83–84; Sabaliauskas A. *Lietuvių kalbos tyrinėjimo istorija. 1940–1980*, Vilnius, 1982, p. 235–238.